

לקוטי שיחות
PROJECT
LIKKUTEI
SICHOS

חלק י"א פרשת משפטים שיחה ב'

קובץ הערות התמימים ואנ"ש 770 גליון כד (תשל"ג)

א. בליקוט לפ' משפטים ש.ז. בס"ח מבואר הטעם - למה מביא רש"י את שם בעל המימרא ר' ישמעאל על הפ' אם כסף תלוה שבכל מקום הוא רשות חוץ מג' מקום - כזה וזה א' מהם - משום לכאן עפ"י הנהגת התורה הי' צריך להיות שיהי' ההתעסקות רק בחו"מ והקב"ה יזמין פרנסתו ע"ד המן, ואז אין מקום שיצטרך אדם ללות, ורק כשאינו מתנהג כדבעי אז יכול להגיע להם - צב שיצטרך ללות, ואז יש מקום לומר שלהלוות לאדם כזה אינו מצוה וחוב, רק רשות, משני טעמים, א) שזה מקרה בלתי מצוי וכו', ב) כשהוא במצב כזה שפגם ועבר וכו' אז אינו מצוה להלוות לו. ולכאן לפי טעם הב' אין אפשר לטעות בזה הלא מקרא מפורש העבט העביטנו, שמשם ראי' שזה חוב וכמו שרש"י בעצמו מביא זאת. ואף שמבואר בסעיפים שלפני זה שכוונת רש"י לא להביא ראי' שזה חובה רק להביא שאינם יודעים זאת מהפסוקים הקודמים, אבל מ"מ אין שיהי' הלא מקרא מפורש שחייב להלוות לו.

הרב פרץ פייגענשטיין

ברוקליין

ראה לקמן גליון כז

קובץ הנ"ל גליון כה (תשל"ג)

א. בליקוט למשפטים ש.ז. הערה 34 מבאר שבד"כ צ"ל ההנהגה דר' ישמעאל, ואספת דגניך - הנהג בהם

מנהג דרך ארץ, ורק בזמנים מיוחדים ובחור הוראת
שעה צ"ל ההנהגה דרשב"י, ולכן הוכיחם ירמי' ע"ז.
ומדייק בלשון רש"י (בשלח טז, לב) "בימי ירמי'"
לרמז שדוקא בימי ירמי' הי' צ"ל כן, עיי"ש.

ולכאו' דורש ביאור דהא מפשטות לשון רש"י
שם "כשהי' ירמי' מוכיחם) למה אין אתם עוסקים בתו-
רה וכו'" משמע, לכאו', שתביעת ירמי' הי' שלא עסקו
בתורה כלל כדבעי (ולא רק שחסר אצלם דרגת ואופן
לימוד התורה דרשב"י). וראה ג"כ מכילתא (הובא ביל-
קוט מעם לועז עה"פ) שממשיך שם שזה הוראה לדורות
שצריכים לקבוע עתים לתורה וכו' עיי"ש, דמשמע ג"כ
כנ"ל. *)

וכן דורש ביאור מה שממשיך בהערה הנ"ל "וזהו
הפי' לדורותיכם - היינו בזמנים ודורות מיוחדים",
דלכאו' הלשון "לדורותיכם" בכ"מ הוא על כל הדורות
(נוסף על כללות הענין שכל הוראה שבתורה הם נצחיים
בכל מקום וכל זמן לכאו"א, וראה לקו"ש ח"ה הוספות
פ' נח ס"ד). הרב אברהם בער בלעסאפסקי
משגיח - ישיבה גדולה מלבורן

ב. . . בענין הנ"ל, אולי אפ"ל שהכוונה ב"וזהו
הפי'" אינה לחיבת דורותיכם בכלל, אלא לפרש"י בד"ה
"לדורותיכם", שעפ"י המבואר בפנים ההערה שכאן אין
הכוונה לכל הדורות אלא לזמנים ודורות מיוחדים,
הרי הפי' כאן בתיבת דורותיכם הוא באופן כזה.
אגב, שם ס"ז, מביא ל' רש"י "וזה משמעו אם
כסף תלוה - את עמי תלוהו ולא לנכרי וכו'". וראיתי
דפוס רש"י שבו כתוב (במקום "ולא") "קודם לנכרי",
ואפשר שהשינוי הי' מחמת הצנזורה. י.י. פעוונזנער
תת"ל - צרפת

קובץ הנ"ל גליון כז

ז על שאלת פ.פ. בגליון י"ב בליקוט למשפטים ש.ז. שאין יכול בן חמש למקרא לטעות שהלואה אינה מצוה, הלא פסוק מפורש והעבט תעביטנו גו' - אך זהו פסוק בפ' ראה ועדיין לא למדו.
הנ"ל

ח. בענין הנ"ל אולי י"ל הביאור דאין הכוונה לומר דהי' באמת יכול לטעות בזה לומר שהלואה לאדם כזה אינו חובה, כ"א שעפ"י המשמעות מפרש"י בפ' המן דאין להלוות לאדם כזה מקשה שאין זה מתאים עם פירוש שלנו (וגם עם פסוק העבט תעביטנו, שזהו באמת ענין שבן ה' למקרא דורש ביאור ומקשה - בלי הפסוק אם כסף גו' - למה הוי העבט גו' חובה, הרי מצד ענין שבירמי' לא הי' צ"ל הכי). ולכן הביא רש"י ענין זה בשם ר"י בכדי לרמז דאין זה סתירה בכלל, אבל לכאור' פשטות הלשון אינו משמע כן.
ירמי' קראמער
ישיבה גדולה - מלבורן

קובץ הערות התמימים ואנ"ש מאריסטאון גליון ה (תשל"ג)

י. בליקוט לפ' משפטים ש.ז. מבאר באות ג' שבהפסוק אם בחקתי תלכו,, אין הכוונה להודיע עצם החיוב לשמוע בקול ה' וללכת בחוקותיו כי חובה זה כבר ידועה ממקומות רבים בתורה וכו'".
ולכאורה אינו מובן דהרי כאן יש חידוש שתהיו עמלים בתורה וכמו שמדייק בהערה 9, א"כ לכאורה כלול בסוג דר' ישמעאל?.

שרגא י. יארמוש

קובץ כינוס תורה גליון ו (וראה גם כפי שנדפס ב'רשמי ביאורים' חלק א' סימן מד)

הרב ר' שלמה מטוסוב

מנהל ישיבת אהלי יוסף יצחק ליובאוויטש בקסבלנקה, מרוקו

בנין הבית והמזבח

ברמב"ם הלכות בית הבחירה פ"א ה"ח, כתב: כשבונין ההיכל והעזרה בונין באבנים גדולות, ואם לא מצאו אבנים בונין בלבנים. כתב ע"ז בכס"מ: במלכים כתוב אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית, ובמכילתא פרשת מזבח אדמה ואם מזבח אבנים רצה של אבנים עושה רצה של לבנים עושה וילפינן מיני' לבנין הבית. ע"כ. בהלכה י"ג כתב הרמב"ם: המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים (גזית) וזה שנאמר בתורה מזבח אדמה תעשה לי שיהי' מחובר באדמה וכו'. וזה שנאמר ואם מזבח אבנים מפי השמועה למדו שאינו רשות אלא חובה, ע"כ. הרי מזה מובן שהמזבח אין עושין אותו מלבנים, שהרי הדגיש אלא בנין אבנים, ואם מזבח אבנים זהו חובה, וא"כ איך אומר הכס"מ שבנין הבית שכשר בלבנים למדים מהמזבח, שבמזבח עצמו משמע להיפוך. והי' צריך הרמב"ם לכתוב הדין הזה בעיקר במזבח, ולהוסיף שכן הוא גם בהיכל ועזרה (ולהוסיף בזה גם מלת גדולות, שזה מצוה מן המובחר בבנין הבית, משא"כ בבנין המזבח שגם לכתחלה יכולים לבנות גם באבנים קטנות). וגם יש להבין, שהרי המקור הוא המכילתא ובמכילתא לא נתנו העדפה לאבנים על לבנים, כי הלשון רצה, רצה, משמע שזה שוה. וא"כ מנין לקח הרמב"ם שלבנים כשרים רק בשעת הדחק.

במכילתא יש גירסאות שונות, ונעתיק את זה לעניננו כאן. הגירסא בדפוס המלבי"ם היא ככה: ואם מזבח אבנים תעשה לי ר' ישמעאל אומר כל אם שבתורה רשות חוץ משלשה. ואם תקריב מנחת בכורים חובה, אתה אומר חובה אא"א רשות ת"ל תקריב את מנחת בכורך חובה ולא רשות. כיוצא בו אם כסף תלוה את עמי חובה, אתה אומר חובה אא"א רשות ת"ל העבט תעביטנו חובה ולא רשות. כיוצא בו ואם מזבח אבנים תעשה לי חובה, אתה אומר חובה אא"א רשות ת"ל אבנים שלמות תבנה חובה. ומה ת"ל ואם מזבח אבנים אלא רצה של אבנים יעשה של לבנים יעשה (המלבי"ם גורס בכאן אדמה במקום לבנים, וזה לפי הגר"א, אבל כ"ק אדמו"ר שליט"א מעתיק הגירסא בכ"מ לבנים. ולעניננו כמו שיתבאר לקמן אין בזה הבדל, ואולי אדרבא). ולפי גירסא זו הרי לא מובן, למה חזר וכפל לשאול בכאן, ומה ת"ל ואם מזבח אבנים, הרי כבר החליט ש"ואם"

הזה פירושו חובה, ומה חסר עוד. והרי שלא חזר לשאול שכזה בשנים הראשונים, במנחת בכורים ואם כסף תלוה. ולזה צריכים אנו לגרסת הילקוט שכתוב ככה: ואם מזבח אבנים חובה, או אינו אלא רשות ת"ל אבנים שלמות תבנה חובה ולא רשות. מזבח אדמה תעשה לי רשות ולא חובה ומה ת"ל ואם מזבח אבנים אלא אם רצה לעשות של אבנים יעשה של לבנים יעשה, ע"כ. הרי שבכאן בפרט הוקשה הרי נאמר מזבח אדמה תעשה לי, וא"כ מאי אולמי' דהפסוק אבנים שלמות תבנה. ומתרץ כי אין הכ גמי, כי שני הפסוקים שוים, ויכול לעשות או מזה או מזה. ויוצא א"כ לפי"ז, שמפרש אדמה לבנים, שכן הוא כפשוטו שחומר הלבנים נעשה מאדמה, והיינו הך. אבל הרי יקשה כי יש סתירה מרישא לסיפא. בראשונה אמר כל אם שבתורה רשות חוץ משלשה. ואם מזבח אבנים תעשה לי חובה. א"כ פירושו של "ואם" הזה הוא חובה. וחזר בו ומפרש שזה מוסב על מזבח אדמה תעשה לי ואם תרצה של אבנים ג"כ תעשה.

לפני זה כתוב במכילתא, ר' ישמעאל אומר מזבח אדמה תעשה לי שלא תבנה על גבי כפים ולא על גבי עמודים. וזהו מה שפסק הרמב"ם שיהי' מחובר באדמה כדעת ר' ישמעאל, וא"כ עוד יש לתמוה, הרי ר"י בעצמו מפרש שיהי' מחובר באדמה, וא"כ איך אומר אח"כ רשות ולא חובה. הרי הדין הזה שיהי' מחובר באדמה, מוכח שזה מעכב וחובה. ועוד מה הכריח אותו לפרש מזבח אבנים, שאם רצה של לבנים יעשה, מזבח אדמה פירושו מחובר באדמה. לא יתכן כלל לפרש בדברי ר"י שלבינה בכלל אבן, ומשו"ת מפרש רצה, רצה. כי ע"ד ההלכה בודאי אין לבינה בכלל אבן, וכמו שמביא כ"ק אדמו"ר שליט"א בליקוטי שיחות י"א, משפטים ב בהערה 37 ממג"א קל"א לענין השתחווה ואבן משכית. וגם בתו"כ לענין נגעי בתים — אבנים ולא לבנים, ואין להכניס זה בדברי ר"י שנאמרו להלכה. וכש"כ שא"א לומר שהרמב"ם יכשיר זה במזבח מטעם לבנים בכלל אבנים, כי הרי בעצמו פסק בהל' טומאת צרעת פי"ד ה"ח, שלבנים אינם חשובין כאבנים, ומקורו גם ממשנה נגעים פי"ב מ"ב, שכנראה אין בזה חולק. ואפילו לפי פירש"י בחומש לפי פשוטו של מקרא, שכן יש מקום לפרש שלבנה ג"כ נקראת אבן, הרי מסקנת כ"ק אד"ש שא"א לפרש ככה כאן בענין המזבח, שהרי למדים החובה מהפסוק אבנים שלמות תבנה, ושלמות פירושו בידי שמים, ולא לבינה בידי אדם. נוסף ע"ז שלפי"ז אין שום המשך (לפי גירסת הילקוט) בדברי ר"י: מזבח אדמה תעשה לי רשות ולא חובה, ומה ת"ל ואם מזבח אבנים וכו', ומה ענין הפסוק הזה (מזבח אדמה) בכלל לכאן.

לפי ביאור כ"ק אד"ש בפירש"י בפש"מ הרי יש שתי חלוקות בענין המזבח. (א) המזבח שבנו ישראל במדבר, והיינו המזבח של המשכן מנחשת ועצי שטים, ועליו נאמר מזבח אדמה שיהי' מחובר באדמה (וזה ג"כ ככה לדורות). (ב) שיבנו מזבח לאחר שיעברו את הירדן, וע"ז נאמר ואם מזבח אבנים, שהפסיק הענין הקודם, וזה חובה וציווי חדש. בפש"מ מפרש רש"י ככה, אבל בשיטת ר"י עצמו במכילתא, לכאור' יקשה לפרש ככה ולהכניס את זה, וכפי השאלות הנ"ל.

והנראה לומר בזה בדרך אפשר, כי הרי יש גם חלוקה שלישית בענין המזבח, וזהו המזבח שבנו בהר סיני, בסוף פ' משפטים ויבן מזבח תחת ההר. והאבן עזרא פירש שע"ז המזבח נאמר מזבח אדמה תעשה לי, כמשמעו עשוי מאדמה, וזה קורא מזבח הברית (ואם מזבח אבנים מפרש על לאחר שיעברו את הירדן — ואם תזכה שתכנס לארץ או תבנה מזבח אבנים, ומדלג על מזבח הנחשת, ויתבאר לקמן).

ונראין הדברים של האבן עזרא כי דבריו מוסברים, כי באם המדובר על מזבח של משכן ומקדש, הרי יש מקום לשאול, למה הוציא הכתוב את המזבח מכלל שאר כלי המקדש ועניניו, לדבר עליו בכאן בפרט. (ובמקום ששואל רש"י אח"כ למה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח, הי' צריך לשאול בכלל מה ענין פרשת מזבח לכאן. והדרשה בין כך תדרש). ומסתבר הדבר שמדבר כאן על מזבחות לכד (בלי קשר עם שאר עניני המקדש), וזהו המזבח שתחת ההר תיכף אחר מתן תורה, והמזבח ששנה עליו בפ' כי תבא שיבנוהו לאחר שיעברו את הירדן, ובנה אותו יהושע בהר עיבל ככתוב בס' יהושע ח'. והרי כאן עומדים תיכף אחר מ"ת לפני כל חטא, גם לפני חטא העגל, והיו עומדים לעבור את הירדן (וציווי המשכן, לכאור' אין זה תלוי בענין המדבר, והרי היו יכולים להתחיל בבנינו לאחר הכניסה לארץ, וכמו שהי' בפועל בשילה וכו').

ועל יסוד זה יכולים לפרש שזוהי גם דעת ר' ישמעאל. והרי המובן מן המקראות הללו שהמזבחות הללו כשרים משני המינים, לבנים ואבנים, אבל הוקשה לו לר"י למה הפסיק הכתוב ביניהם — וזבחת עליו וגו' בכל המקום וגו', הי' צריך לומר: מזבח אדמה או אבנים תעשה לי וזבחת עליו וגו' בכל המקום וגו', ואם של אבנים לא תבנה אתהן גזית וגו'. זה הכרית את ר"י לפרש שמזבח אדמה יש לו עוד מובן — מזבח מחובר באדמה, ובשביל זה בא ההפסק כאלו הם שני ענינים וציוויים נפרדים. וע"ז הרי יקשה אולי רק את זה בא ללמד, ואין לנו הכשר לבנותו מלבנים (אדמה).

או הרי תעמוד השאלה מה הלשון אומרת — מזבח אדמה, הי' צ"ל מזבח באדמה או על האדמה, וזהו מחובר באדמה, אלא צ"ל שגם החומר בעצמו יכול להיות מאדמה. ומאחר שהכתוב אומר בלשון ואם מזבח אבנים, הרי הוא מוסב על מזבח אדמה, וא"כ מתפרש או זה או זה כפי שירצה, וזה במזבח שתחת ההר בהר סיני. אבל המזבח שבהר עיבל, הרי שנה עליו הכתוב בפ' תבא: אבנים שלמות תבנה, וא"כ דוקא מאבנים ולא מלבנים. וא"כ על אותו המזבח מוכרח לפרש ואם מזבח אבנים שזהו חובה, והרי הוא אומר בכל המקום אשר אזכיר וגו' א"כ מדבר גם על המזבח שבהר עיבל. אבל מאידך גיסא הרי ה"ואם" הזה מוסב גם על מזבח אדמה, ואז הרי מתפרש בתור רשות, וא"כ מתפרש לשני צדדים. וא"כ מאחר שהמזבח בהר עיבל חזר ושנה עליו הכתוב לחובה שיהי' רק של אבנים, ממנו נלמוד גם לשל מקדש רק של אבנים (או גם לשל משכן שילה כפי הדעות בגמרא), כי הרי הקדים הכתוב לזה בכל המקום וגו'. והמזבח שבהר סיני זו רק הוראת שעה רצה של לבנים יעשה רצה של אבנים יעשה. אבל הלימוד של מזבח מחובר באדמה, הרי לא מצינו שחזר עליו הכתוב להתייר, וא"כ המצוה במקומה עומדת גם לדורות, שהרי גם ע"ז נאמר בכל המקום וגו', שיהי' מחובר באדמה. אבל שיהי' כשר גם מלבנים בכל המקום, זה א"א שהרי חזר עליו הכתוב אבנים שלמות תבנה, רק של אבנים.

ועפ"ז יתפרשו דברי הרמב"ם בהלכה י"ג על נכון. המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים וזה שנאמר בתורה מזבח אדמה תעשה לי (הרי מובן מזה שגם אדמה כשר, והרי הפסוק נאמר גם לדורות — בכל המקום וגו', ע"ז הוא משיב) שיהי' מחובר באדמה (וזהו לדורות, אבל לא מאדמה).

ועכשיו לענין בנין ההיכל והעזרה, לא מצינו שום לימוד לאסור אותם מלבנים, רק מה שמסופר על הבנין בפועל בבית המקדש — אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית. אלא מה שנלמד את זה בק"ו ממזבח עולמים, שהרי ההיכל מקודש מבין האולם ולמזבח כמ"ש במשנה פ"א דכלים, וגם המזבח בכלל כמבואר במכילתא שרצו לעשות ק"ו שכאלו, שהי' בדין ומה אם מזבח הקל אסור לבנות בו (גזית), ההיכל זקדה"ק החמורים דין הוא שלא יהו בונין בו גזית וכו', וכן לענין פסיעה גסה רצו ללמוד ק"ו שכזה. אבל הרי מסיים במכילתא — ת"ל לא תבנה אתהן גזית בו אי אתה בונה גזית אבל אתה בונה גזית בהיכל ובקדש הקדשים. וכן אח"כ ת"ל אשר לא תגלה ערותך עליה, בו אי אתה פוסע פסיעה יתירה אבל אתה פוסע פסיעה יתירה בהיכל ובקדה"ק. וכן פסק הרמב"ם בהל' ט"ו וי"ז

שנגיעת ברזל פוסל רק במזבח ולא בהיכל ועזרה, וכן לא תעלה במעלות וכו'. וא"כ הרי יש שתי חומרות ג"כ במזבח. וא"כ עכשיו איך לדון לענין לבנים להיכל ולעזרה (ולקדה"ק) הרי נוכל לומר בזה — למה לנו ללמוד ממזבח עולמים להחמיר ולאסור, נוכל ללמוד ממזבח של הר סיני להקל ולהתיר, ולצרף לזה כמו בנין אב משני כתובים שהתורה התירה בהיכל וכו' נגיעת ברזל ופסיעה יתירה. ומה שבמלכים נאמר אבנים וגו', זה מסופר מפני שהי' להם, וודאי זה חשוב יותר, אבל לא מצאו אבנים בונין בלבנים. בהלכה ט"ו פוסק הרמב"ם לענין פגימה באבני היכל ועזרה שגם בדיעבד פסול. מנין לאסור את זה, לפי דברי הכס"מ ממה שכתוב אבן שלמה מסע נבנה, א"כ הרי מסיפור הפעולה לומדים לאיסור, אבל מובן שיש לחלק, כי הרי בפגימה לא מצינו בשום מזבח להיתר, א"כ מצטרף המשמעות מן הבנין בפועל עם לימוד ק"ו ממזבח, להכריע כלפי בנין אב הנזכר, ובמילא יש לאסור גם בשעת הדחק. אבל לענין לבנים בהיכל ועזרה, הרי יש ג"כ מזבח של הר סיני שמותר בלבנים, ויצטרף הלימוד מזה עם הבנין אב של שני הדברים שהקילה התורה בהיכל וכו', להכריע כלפי לימוד ק"ו ממזבח עולמים. ומזה יצא הפסק להתיר לבנים בהיכל ועזרה ומן הסתם אף בקדש הקדשים, אף שלא הזכיר זה ברמב"ם, וכמובן מכל המשמעות הנ"ל.

מובן שכל הנ"ל הוא בדרך אפשר ולפלפולא בעלמא להגדיל תורה ולהאדיר (ואם שגיתי ה' הטוב יכפר וכו'), וודאי לא יצטרכו לזה לע"ל, כי זשמתי כדכד שמשותיך ושעריך לאבני אקדה וגו', וגדול יהי' כבוד הבית וגו' שיבנה ע"י משיח צדקנו בב"א.

טז. בגליון עד שאלתי מדוע בתו"א יח, ב מביא ב' ראיות שאם יתן איש את כל הון ביתו שהוא חובה מהפסוקים אם כסף לזה ואם יהי' היובל, ושאלתי מדוע מביא הפסוק ואם יהי' היובל שהוא כנגד שיטת רש"י (יתרו כ, כב) שיש רק ג' מקומות שאם הוא חובה ואינו מביא הפסוק ואם יהי' היובל, ע"ש ומדוע מביא ב' פסוקים? ומדוע אינו מביא פסוק הא' בתורה ואם מזבח אבנים?

ואח"כ מצאתי בלקו"ש חי"א שיחה ב' דפ' יתרו חילוק בין האם של הג' מקומות של ר"י לה"א"ס של ואם יהי' היובל. שהג' מקומות הם בגדר רשות וחובה ואינם כבר ידועה לנו ואפשר לכך מביא פסוק אחד מהג' של ר"י אחד שאינו בגדר זה והוא כמו ואם יהי' היובל שאינו בגדר רשות וחובה. ואעפ"י כן שימושה הוא כמו כאשר.

אבל עוד קשה שיש פסוק במשפטים שהוא קודם פרשת מסעי אם כופר יושת עליו (משפטים כא, ל) מדוע אינו מביאו אדה"ז בתו"א שם שהוא ג"כ שימושה של אם אבל אינו בגדר חובה ורשות כמו שמבואר בהשיחה? אבל לפי ההסבר בהשיחה שהטעם מדוע הפסוק אם כופר אינו בכלל הג' של ר"י שהוא מצד שהוא ענין מציאות של מקרה ולכן אין שייך לומר שממשפט זה לחייבו כופר היא בגדר הטלת חובה על הב"ד - משא"כ שאר הג'. ולכן זה אינו דומה להפסוק של אם יתן איש שהוא ענין עבודה רגילה.

אבל הדיוק מדוע מביא אם כסף תלוה ולא אם מזבח אבנים שקדמו נשאר.

הרב כחריאל ברוך קס
- ברוקלין נ.י. -

קובץ הערות התמימים ואנ"ש לוד גליון כב (תשמ"א)

טו. בלקו"ש חי"א פ' משפטים (ב) מביא, פרש"י על הפסוק (כב, כד) "אם כסף תלוה את עמי" דמפרש, ר' ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מג' וזה אחד מהם". ומבאר בשיחור בס"ג שכלל זה שאמרו ר' ישמעאל אינו כולל אלא אותם מקומות בתורה שתוכן ענינם הוא בגדר "רשות" ו"חובה", דאז יש לפרש "אם" הנאמר בהם בא' משתי הפנים: רשות ("אם" כמשמעו) או חובה ("אם" משמש בל' כאשר) ולהם כיוון ו' ישמעאל באומרן שכולל רשות חוץ מג'. משא"כ במקום שה"אם" מדבר בענין שאינו בגדר רשות או חובה, אלא שזהו סיפור דברים ותנאי, או אפילו בדבר שיש בו חיוב אבל מוכחה מילתא שלא נאמר בתור ציון וחיובה - הרי כל אלו מלכתהילה אינם נכנסים בכללו של ר' ישמעאל. ומביא שם כמה דוגמאות של פסוקים שה"אם" הנאמר בהם אינם נכנסים בכלל זה. ואחת הדוגמאות היא הפסוק (בחוקותי כו, ג) "אם בחוקותי תלכו וגו'", שה"אם" אינן לו גדר חובה, דהיינו "שאינן כוונתו להודיע עצם החיוב לשמוע בקול ה' וללכת בחוקותיו, כי חובה זו כבר ידועה ממקומות רבים בתורר... אלא להתנות ולתלות בהם את השכר הנאמר לאח"ז... "אם בחוקותי תלכו" - ונתתי גשמיכם בעיתם". "ע"כ מהשיחה.

ולכאור' קשה הרי משמעות הפסוק "אם בחוקותי תלכו" אינה כפשוטו ללכת במצות ה' (שזה כבר ידוע ממקומות רבים בתורה), דזהו מה שבא רש"י שם לשלול וז"ל: "אם בחוקותי תלכו - יכול זה קיום המצות", כשהוא אומר ואת מצוותי תשמרו הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה. ואת מצותי תשמרו - הוו עמלים בתורה ע"ל לשמור ולקיים כמו שנאמר (ואתחנן ה, א) ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם", עכ"ל. משמע ש"בחוקותי" אינן פירושו מצוותי, אלא

עמלים בתורה. והרי ענין זה - שתהיו עמלים בתורה - לא מוזכר לפני זה (ועוד יותר: אינו מוזכר כלל, בשום מקום בתורה) אלא כאן בלבד. ועד"ז הוא גם בהמשך דברי רש"י בפירושו ל"ואת מצותי תשמרו" - "היו עמלים בתורה ע"מ לשמור ולקיים", גם זה לא מוזכר לפני כן בתורה (רק לקמן בדברים כמ"ש רש"י, וגם זה רק מה שהלימוד צ"ל ע"מ לקיים, אבל ענין עמלים בתורה ע"מ לקיים, לא מוזכר כלל בתורה).

וא"כ לא מובן לכאן מ"ש שבפסוק "אם בחוקותי תלכו וגו'" "איך כוונתו להודיע עצם החיוב לשמוע בקול ה' וללכת בחוקותיו כי חובה זו כבר ידועה ממקומות רבים בתורה" - הרי הענין דללכת בחוקותיו פירושו להיות עמלים בתורה, ולא ידוע ממקומות אחרים בתורה - כנ"ל - אלא מכאן?!

וע"פ זה צריך, לכאורה, לפרש שה"אם" הנאמר שם הוא חובה, דהיינו שבא להשמיענו עצם החיוב. וכן משמע גם מלשון רש"י "שתהיו עמלים בתורה" וכן מ"ש רש"י בהמשך דבריו "היו עמלים בתורה ע"מ לשמור ולקיים", הרי שכתב רש"י בלשון ציווי וחובה!

ולכאן אפשר הי' לתרץ דבאמת הפשט בפסוק "בחוקותי תלכו" הוא כמשמעו, קיום המצוות. ומה שפרש"י "שתהיו עמלים בתורה" זהו רק דרש מצד יתור הפסוק בחוקותי תלכו, "כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים אם בחוקותי תלכו - שתהיו עמלים בתורה", היינו שמצד היתור צריכים אנו לדרוש שהפסוק בא ללמד ולהשמיענו את הענין שתהיו עמלים בתורה. ואפ"ל שבשיחה מדבר על הפי' הפשוט של "בחוקותי תלכו" שזהו קיום המצוות, וזה כבר ידוע ממקומות רבים בתורה ולפי"ז ה"אם" אינו ציווי וחובה אלא להתנות ולתלות בו השכר המפורש לאח"ז.

אבל באמת א"א לתרץ כך, שהרי הלשון ברש"י הוא "יכול זה קיום המצוות... הא מה אני מקיים...". היינו שהייתי יכול לחשוב שהפשט הוא קיום המצוות (וזהו רק הוא אמינה) אבל אליבא דאמת אינו כן - "הא מה אני מקיים" - והיינו שלמסקנה הפשט של הפסוק "אם בחוקותי תלכו" הוא שתהיו עמלים בתורה. ואין זה הוספה על הפי' הפשוט, אלא זהו הפי' הפשוט.

וכ"כ מפורש בלקו"ש בחוקותי תלכו ס"ד וז"ל: "פון לשון רש"י "יכול זה קיום המצוות" מוכח אז בפשטות וואלט מען געדארפט לערנען אז "בחוקותי תלכו" מיינט קיום המצוות, נאר מצד דעם הכרח פון ("הרי קיום המצוות אמור" איך) די וויטערדיקע ווערטער "ואת מצותי תשמרו" מוז מען לערנען אז דער פירוש פון בחוקותי תלכו איז - עמלים בתורה". וכן

בתחילת השיחה "איז פון דעם מוכח אז די פריערדיקע ווערטער,
"אם בחוקותי תלכו" מיינען ניס קיום המצוות נאר עמלים
בחורה", עכ"ל. וא"כ הדרא קושי' לדוכחא.

הת' אברהם אלאשוילי

תות"ל לוד

קובץ הנ"ל גליון לא (תשמ"ג)

א. בלקו"ש חל"א משפטים (ב) ס"ג מבאר שהכלל שאמר ר' ישמעאל כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מג' מקומות, זה באותם מקומות שתוכן ענינם הוא בגדר רשות וחובה, משא"כ במקום שה"אס" מדבר בענין שאינו בגדר רשות או חובה אלא שזהו סיפור דברים ותנאי, או אפ"ל בדבר שיש בו חיוב, אבל מוכחא מלתא שלא נאמר בתור צווי וחובה, הרי כל כגון אלו אינם נכנסים בכללו של ר' ישמעאל שאינו אלא באם המתפרש לרשות או חובה, ומביא שם (ע' 101) כמה דוגמאות, כגון: אם שמוע תשמעו בקולי, או אם בחוקותי תלכו, שאין כוונתם להודיע עצם החיוב לשמוע בקול ה' וללכת בחוקותיו, כי חובה זו כבר ידועה ממקומות רבים בתורה, וזה בא להתנות ולתלות בהם את השכר הבא על זה "אם שמוע וגו'" והייתם לי סגולה" "אם בחוקותי תלכו וגו'" ונתתי גשמיכם בעתם", וכדומה, ז"א שבפסוקים אלו וכיו"ב הם רק בגדר תנאי ואין לו שייכות לרשות וחובה שבדברי ר' ישמעאל, וממשיך בס"ד ("בד"א שהאם פירושו בל' תנאי וכו') כשהכתוב אומרו בענין שצויו וחיובו כבר ידוע ופשוט (מהכתובים הקודמים או שמוכן מאליו), אבל כאשר הנדון הוא בדבר שחיובו אין ידוע עד הנה, הרי לא יתכן לומר ש"אס" נאמר בו בתור תנאי, (לדבר שטרם נוגע עיקר ענינו צויו וחיובו) "עכ"ל.

ולכאורה קשה מהפסוק בפ' בשלח פרק ט"ו פסוק כ"ו באתיב "ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלוקיך והישר בעניני תעשה והאזנת למצוותיו ושמרת כל חוקיו כל המחלה אשר שמת במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאיך". דמ"ש בפסוק "אס" הוא תנאי, כמו הפסוקים אם שמוע תשמע, ואם בחוקותי תלכו, שבא להתנות להם את השכר, ועד"ז פה "אם שמוע תשמע לקול ה' אלקיך" אז כל המחלה - "לא אשים עליך", ולפי מ"ש בשיחה הנ"ל שמתן שייך תנאי דוקא מתן שחיובו כבר ידוע ופשוט מהכתובים הקודמים, ולכאורה חיוב קיום החוקים אינו ידוע קודם, דרש"י מפרש "ושמרת כל חוקיו, דברים שאינן אלא גזירת מלך, בלא שום טעם ויצה"ר מקנטר עליהם מה איסור באלו, למה נאסרו, כגון: לבישת כלאים, ואכילת חזיר, ופרה אדומה, וכיו"ב. - הרי הם לא ידועים מהכתובים הקודמים, והגם שמוזכר קודם בפסוק, "שם שם לו חוק ומשפט" דרש"י מפרש "שבת, ופרה אדומה, ודינין", אבל לבישת כלאים, ואכילת חזיר, וכיו"ב, חיובם

לא מוזכר בפסוקים הקודמים, וא"כ צ"ע איך שיך תנאי ע"ז?

הת' ראובן אלאשילי
ישיבת תוף"ל לוד

קובץ הערות התמימים ואנ"ש מאריסטאון גליון תג (תשמ"ה)

א. בלקו"ש חי"א שיחה ב' לפר' משפטים מסביר
כ"ק אד"ש דברי רש"י עה"פ עם כסף תלוה שמפרש
רש"י י"ר' ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות
חוץ מג' וזה אחד מהם", ומסביר שם שבג' מקומות
אלו מוכרחים לפרש שהם חובה, ע"ש באורך.

ובסעי' ח' מסביר כ"ק אד"ש אמאי הביא רש"י
שמו של בעל המאמר י"ר' ישמעאל", והוא כי לכאורה
יש להקשות אמאי יש חיוב להלוות כסף לאדם אחר,
הרי בפר' המן כשאנו צריכים לבטוח בהש"ת שהוא
יפרנס אותנו, וא"כ כשאחד לא מתנהג עפ"י הוראה
זו מנין לנו שיש חיוב להלוות לו כסף, ע"ז מביא
רש"י י"ר' ישמעאל" מכיון שהוא סובר (בברכות
לה, ב.) שמה ת"ל ואספת דגנך, לפי שנא' לא ימוש
יכול דברים ככתבם ת"ל ואספת דגנך, הנהג בהם
מנהג דרך ארץ, ורשב"י ס"ל שם אפשר אדם חורש,
תורה מה תהא עלי' אלא בזמן שעושין רצונו של
מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים, ע"ש באורך.

ובסעי' י"א מביא כ"ק אד"ש בפלוגתא בין
ר"י ור"ע בכמה דברים אם הם רשות או חובה, ועפ"י ז'
מוסבר גם שיטתו של ר"י ע"ש בפנים כל השיחה.

ואולי הי' אפ"ל דמחלוקת זו בין ר"י ור"ע
שיך גם להפלוגתא שבין ר"י ורשב"י המובא לעיל
בהשיחה, כי רשב"י הרי הי' תלמידו של ר' עקיבא
(כמצויין לעיל בשיחה א' לפר' משפטים הע' 41
ע"ש), וא"כ אפ"ל דס"ל כשיטתו שבכל דבר מסתכלים
כמו שהוא מלמעלה (כמבואר באורך בההדרן למס'
פסחים המצויין בהע' 43 כאן), וא"כ בפשטות שצריכים
לעסוק בתורה ולהתנהג כרצונו של מקום ואז מלאכתן
נעשית ע"י אחרים. ולא באתי אלא להעיר.

ג. בלקו"ש חי"א פ' משפטים ב' מבאר בנוגע למחלוקת ר"י ור"ע בנוגע לכמה דברים שאפשר לפרשם חובה ואפשר לפרשם רשות ששיטתו של ר"י היא שאפשר לפרשם רשות ור"ע מפרשם חובה וז"ל באות י"ב,, מיינה של תורה בפרש"י זה, מח' זו שבין ר"י ור"ע - בכתוב שאין לו הכרע אם לפרשו כרשות או כחובה - יסודו בהפרש שבין אופני עבודתם: ר"י הי' כהן (גדול) ענינו של כהן הוא שמצב תולדתו (בטבעו), קדוש הוא לאלקיר' והיינו שאופן עבודתו הוא עבודת הצדיקים. ר"ע היה בן גרים, התחיל ללמוד תורה בהיותו בן ארבעים שנה ומזה - שעבודתו היתה בקו התשובה. ידועה תורת הה"מ ממעזריטש על מארז"ל שלא יאמר אדם אי אפשר לאכול בשר חזיר כו' אבל אפשרי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי כך" - שכן צריך לומר מי שלא חטא מעולם, אבל הבע"ת - להיות ש,,סורו רע" שבו עלולה יותר ההשתייכות לרע - צריך הוא לומר ,,אי אפשרי כו'".

ועד"ז הוא גם בענין רשות וחובה: כשהנידון הוא בצדיק, שמופרך אצלו בטבעו כל דבר שהוא היפך הקדושה - די לו בעבודתו בשאר הדברים - גם אם לא יתעסק לברר ולזכך את הדבר שאין לו הכרע ועבודתו בדבר הזה היא בבחי' ,,רשות" (וגם אם יהי' רק רשות - קרוב שיעשנו שהרי צדיק הוא ובדבר הזה יש קס"ד שיהי' חובה): משא"כ הבע"ת שזקוק לזריזות ולזהירות יתירה, ואם הי' רגיל לקרות דף א' צריך לקרות ב' דפים - צ"ל חובה.

ולכן ר"י, שעבודתו היא עבודת הצדיקים, סובר שבמקום שאין הכרע, רשות הוא: משא"כ ר"ע שעבודתו היא בקו התשובה, סובר שחובה הוא. עכ"ל.

ולכאור' צלה"ב דכשמבאר לגבי ענין הרשות משמע שאצל צדיק יכול להיות באופן של רשות מכיון שדי לו בעבודתו ולכן אין זה חסר לו ובסוגריים מבאר שגם אם יהיה רשות קרוב שיעשנו שהרי צדיק הוא דמזה משמע שאין הפי' שדי לו בעבודתו אלא דאצל צדיק גם ענין של רשות קרוב שיעשנו שהרי צדיק הוא.

ואואפ"ל בזה דהנה בבע"ת מודגש בשיחה ב' נקודות: א. שסורו רע היינו שאצלו יש יותר עלוליות שימשך לרע, ב. שזקוק לזריזות יתירה ואם הי' רגיל לקרות דף א' צריך לקרות ב' דפים וא"כ מצד ענין הב' שזקוק לזריזות יתירה מובן שהצדיק אינו זקוק לזה ולכך די לו בעבודתו בשאר הדברים גם אם לא יתעסק לברר ולזכך את הדבר שאין לו הכרע. אך מצד ענין הא' שהבע"ת יש לו יותר עלוליות להמשך לרע (ושלכן צריך הוא להתרחק מכל דבר שעלול שימשכנו לרע, ומש"ה עליו לומר אי אפשר) לפ"ז אין ההדגשה מה שהצדיק אינו זקוק לעבודה זו של בירור דברים אלו אלא שמאחר שאצלו אין נטי' והמשכה לרע הרי שאף כשיהי' דבר זה בגדר רשות קרוב שיעשנו. וזהו מה שמוסיף בסוגריים.

אוצר החכמה

הת' ב. כהן
תות"ל כפ"ח

הלימוד מהפסוק "כי ידעתיו"

אוצר החכמה

20/08/2018

הת' שניאור זלמן קפלן
תלמיד בישיבה

בלקו"ש חי"א (שיחה הב' דפ' משפטים עמ' 102) מבאר כ"ק אדמו"ר, דהיה אפשר לטעות וללמוד דין צדקה ממה שנאמר באברהם "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת בתו אחריו גו' לעשות צדקה ומשפט", ולכן כ' רש"י (יתרו כ כב) דילפינן מ"העבט תעביטנו".

ולהעיר מהמוזכר ב"שערי אורה" שער החנוכה (די"א ע"א) "מה שמצינו שכל המצות נקראו בשם צדקה... וכן באברהם אשר יצוה כו' לעשות צדקה כו' לפי שהמצוות עיקרן בבחי' המעשה בפ"מ".

היינו, שבפשטות - הפסוק אשר יצוה כו' קאי בכללות המצוות, ולא דוקא במצוות צדקה (ועד שמוכיח משם בפשטות שכל המצוות נקראו בשם צדקה), וא"כ איך הי' מקום ללמוד משם עיקר הדין דמצוות צדקה.

ואוא"ל (בדוחק עכ"פ, דהיא הנותנת, שבפשטות היה אפשר ללמוד מ"אשר יצוה כו' ומטעם הנ"ל (שאזיל אכל המצוות) לא למד משם רש"י ולכן הוצרך לשלול זאת.

אך לפי"ז אי"מ מה טעמו של רש"י שלא למד משם. ולאידך, למה הביא בפשיטות ב"שערי אורה" דקאי אכל המצוות. ואם זה כ"כ פשוט (שקאי אכל המצוות, למה הוצרך לשלול זאת רש"י ומהו הביאור בהשיחה. וצ"ע.

”ואם” כמשמעו או כאשר

הת' מאיר שי' גורקאוו
תלמיד בישיבה

כתוב בסוף פ' יתרו (כ, כב) "ואם מזבח אבנים תעשה לי וגו'" ומפרש רש"י "ואם מזבח אבנים תעשה לי. ר' ישמעאל אומר כל אם ואם שבמקרא רשות חוץ מג': "ואם מזבח אבנים תעשה לי" וכן 'אם כסף תלוה' וכן 'ואם תקריב מנחת ביכורים' ובלשון כאשר משמשים".

ולכאורה לפי"ז כל (ו)אם שבתורה חוץ מג' אלו רשות הם ולא בלשון כאשר.

הנה בפ' שופטים (יט, ח) כתוב "ואם ירחיב ה' אלוקיך את גבולך כאשר נשבע לאבותיך וכו'", ומפרש רש"י "ואם ירחיב. כאשר נשבע לתת לך ארץ קיני קניזי קדמוני".

ולכאורה, מכיון שמדובר כאן בשבועה שיתן לנו את הארץ - שמוכרח להתקיים - וכדיוק לשון הפסוק כאשר^א, הפי' של "ואם" כאן הוא "כאשר", ויש כאן עוד מקום חוץ מהג' של ר' ישמעאל. ואיך אמר ר' ישמעאל "כל אם ואם כו' חוץ מג'?"

בלקו"ש (חלק י"א ע' 99 ואילך) מקשה על פירש"י על הפסוק "אם כסף תלוה" שמפרש שזה אחד מהג' מקומות עלי' אמר ר' ישמעאל שפי' אם הוא כאשר, שלכאורה יש עוד הרבה מקומות שפירוש מלת אם הוא כאשר? ומביא כמה דוגמאות, (א) מפ' בראשית (ד, ז) בפ' הקרבנות של קין והבל "הלא אם תיטיב שאת וגו'", (ב) מפ' יתרו (יט, ה) "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וגו'", ועוד כמה דוגמאות.

(א) וכמוכז מהרמב"ם (הלי' מלכים פי"א ה"ב) שמביא פסוק זה לראי' על ביאת המשיח.

ומתריך שם וז"ל "והביאור בכל זה: כלל זה שאמר ר' ישמעאל אינו כולל אלא אותם מקומות בתורה שתוכן ענינם הוא בגדר "רשות" ו"חובה", דאז יש לפרש "אם" הנאמר בהם בא' משתי הפנים: רשות ("אם" כמשמעו) או חובה ("אם" משמש בלשון כאשר) ולהם כיוון ר' ישמעאל באמרו שכולם רשות חוץ מג', משא"כ במקום שהאם אינו מדבר בענין שאינו בגדר רשות או חובה, אלא שזהו סיפור דברים ותנאי, או אפי' בדבר שיש בו חיוב, אבל מוכחא מילתא שלא נאמר בתור ציווי וחובה – הרי כל כגון אלו מלכתחילה אינם נכנסים לכללו של ר' ישמעאל, שאינו אלא ב"אם" המתפרש לרשות או לחובה.

ובהמשך השיחה נותן תנאי לדברים הנ"ל וז"ל "אמנם בד"א (שה"אם" פי' בל' תנאי כו') כשהכתוב אמרו בענין שציווי וחובו כבר ידוע ופשוט (מהכתובים הקודמים או שמוכן מאליו) אבל כאשר הנדון הוא בדבר שחיובו אין ידוע עד הנה – הרי לא יתכן לומר ש"אם" נאמר בו בתור תנאי", עכ"ל בנוגע לענינינו.

ועפ"ז נוכל לבאר מדוע פסוק הנ"ל ("ואם ירחיב וגו'") אינו נכנס לכללו של ר"י, כי פסוק זה מדבר בארץ קיני קניזי קדמוני (כמפורש ברש"י) שכבר "נשבע לאבותיך", ואיפה נשבע? אצל אברהם (לך יז, ח) "ונתתי לך ולזרעך אחריו.. את כל ארץ כנען וגו'" אצל יצחק (תולדות כו, ד) "ונתתי לזרעך את כל הארצות האל וגו'", ואצל יעקב (וישלח לה, יב) "ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה וגו'".

ולכן מכיון שכבר ידוע לנו שיתן לנו ארצות אלו, והפסוק כאן הוא רק באופן של סיפור דברים ותנאי, לכן אינו נכנס לכללו של ר"י כי אינו בגדר רשות או חובה.